

Koncepcia rozvoja a riadenia Správy Národného parku Veľká Fatra

I. Úvod

Postavenie, ciele a úlohy národných parkov sú do určitej miery **definované v legislatíve** (hlavne zákon č 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny, ale aj iná legislatíva napr. zákon o lesoch) a iných právne záväzných dokumentoch (Štatút Správy NP Veľká Fatra). **Koncepcia rozvoja a riadenia národného parku teda musí vychádzať a rešpektovať platné legislatívno-právne prostredie.** Hoci na druhej strane bude pre rozvoj národného parku potrebné v niektorých oblastiach legislatívu upraviť alebo zmeniť (napr. v prípade rozvoja inovatívnych spôsobov financovania spravovania NP). **Zároveň musí koncepcia rešpektovať a naplňovať európske a medzinárodné záväzky Slovenskej republiky** (sústava Natura, medzinárodné dohovory). **Medzi priority koncepcie rozvoja národného parku a jeho ochranného pásma musí patriť aj kvalita života miestnych obyvateľov žijúcich v NP a jeho ochrannom pásme ako aj aktívna podpora vhodných foriem turizmu a rekreácie.**

Koncepcia rozvoja a riadenia by mala rešpektovať a implementovať aj platné koncepčné materiály týkajúce sa národných parkov a ochrany prírody. Bohužiaľ Slovenská republika už 6 rokov nemá vypracovaný základný koncepčný materiál v ochrane prírody - Koncepcia ochrany prírody, biodiverzity a krajiny, ktorej existenciu predpokladá aj zákon o ochrane prírody a krajiny (§54). Schválená však bola Stratégia environmentálne politiky SR do roku 2030, ktorá aspoň v základoch určuje aj smery pre ďalší rozvoj národných parkov. **Podľa envirostratégie by jadrovú zónu národných parkov mali tvoriť územia bez zásahov človeka, ktorých rozloha do roku 2025 dosiahne 50 % celkovej rozlohy každého národného parku a 75 % tejto rozlohy do roku 2030.** Inštitút environmentálnej politiky nedávno zverejnil dokument „*Národné parky pre 21. storočie*“, kde sa nachádzajú mnohé inšpiratívne myšlienky týkajúce sa hospodárenia a financovania národných parkov a je vhodné ich využiť a aplikovať do koncepcie rozvoja a riadenia NP Veľká Fatra.

Zároveň by koncepcia rozvoja a riadenia NP mala rešpektovať aj požiadavky zriaďovateľa – Ministerstva životného prostredia SR.

II. Vypracovanie stratégie rozvoja NP Veľká Fatra na participatívnom základe

Jednou z podmienok výberového konania na obsadenie riaditeľa NP Veľká Fatra je predloženie koncepcie rozvoja a riadenia NP Veľká Fatra. Takýto koncepčný dokument by nemal byť dielom len jedného človeka, ale do jeho tvorby by malo byť zapojené široké spektrum ľudí od expertov až po jednotlivé záujmové skupiny.

Určite by pri jeho tvorbe nemali chýbať:

- obce na území, ktorých národný park a jeho ochranné pásme leží,
- vlastníci a užívatelia pozemkov,
- súčasní pracovníci Správy NP Veľká Fatra (všetci),
- členovia Rady národného parku Veľká Fatra (je to jeden z hlavných cieľov vzniku tohto orgánu)
- experti na rôzne oblasti nielen z oblasti ochrany prírody ale turizmu, lesníctva, ekonomiky ...
- ostatné záujmové skupiny (environmentálne NGO, turistické združenia, poľovné združenia, podnikateľské subjekty ...)

Z môjho pohľadu považujem vypracovanie takejto stratégie rozvoja NP Veľká Fatra na participatívnom za prvú hlavnú úlohu. Jej tvorba môže prebiehať spoločne s vypracovaním programu starostlivosti o NP Veľká Fatra.

III. Základné piliere rozvoja a riadenia NP Veľká Fatra

Spoločenské piliere

1. Vytvárať podmienky pre všestrannú spoluprácu NP Veľká Fatra a miestnych komunít

- Identifikovať bariéry spolupráce medzi Správou NP a miestnymi komunitami a postupne ich odstrániť.
- Pri hospodárskej činnosti Správy NP prihliadať na potreby miestnych komunít (napr. dodávky dreva)
- Zlepšiť spoluprácu s vlastníkmi a užívateľmi pozemkov, samosprávami, podnikateľmi, vedecko-výskumnými inštitúciami, MVO a inými záujmovými skupinami.
- Vytvoriť priestor na zapojenie rôznych záujmových skupín do rozhodovania a správy chránených území (Rada národného parku, participatívna príprava dokumentov a manažment..).
- Vypracovať postupy na spravodlivé riešenie sporov s týmito skupinami založené na diskusiách a dohodách dotknutých strán.

2. NP Veľká Fatra a regionálny rozvoj

- Vytvoriť predpoklady a usmerňovať regionálny rozvoj tak, aby nebol v rozpore s cieľmi NP, v ideálnom prípade by mohol dokonca prispievať k cieľom NP. Široké možnosti sú najmä v oblasti „mäkkého“ cestovného ruchu, ale možné sú aj iné oblasti. Predpokladom, pre úspech tejto aktivity je vytvorenie dobrej spolupráce s územnými samosprávami (VÚC, obce), podnikateľskými subjektmi a ostatnými zainteresovanými skupinami.

Piliere ochrany prírody

3. V NP Veľká Fatra musí byť prioritou ochrana prírody

- V národnom parku musí byť hlavným cieľom ochrana prírody. Národný park môže plniť aj rôzne iné ciele a funkcie, ale v prípade konfliktu záujmov musí byť ochrana prírody prioritou. Národný park má byť manažovaný za účelom dosiahnutia dlhodobej ochrany prírody.

4. NP Veľká Fatra – skutočný národný park, ktorý spĺňa odporúčania IUCN na kategóriu II.

- V zmysle odporúčaní IUCN je hlavným cieľom národných parkov je ochrana biodiverzity, ekologických štruktúr a súvisiacich prírodných procesov na veľkých plochách, ktorá sa nedá dosiahnuť v maloplošných chránených územiach alebo obhospodarovanej krajine. Cieľom je, aby sa v národných parkoch postupne dosiahol stav, že **minimálne na troch štvrtinách** ich územia budú prebiehať nerušené prírodné procesy bez aktívneho ovplyvňovania človekom. Ide o dlhodobú víziu, podľa vládou schválenej zonácie NP Veľká Fatra by mal podiel prísne chránenej zóny do 30 rokov dosiahnuť 53% z výmery NP.
- Popri tomto hlavnom ciele sú národné parky určené aj na rozvoj vzdelávania a rekreáciu. Využívanie územia NP za týmto účelom však nesmie spôsobovať degradáciu prírodný hodnôt územia.

5. Vypracovanie komplexného programu starostlivosti

- Národný park Veľká Fatra nemá dodnes schválený program starostlivosti, aj keď bol jedným z pilotných území kde sa realizoval projekt „*Vypracovanie pilotného programu starostlivosti o NP Veľká Fatra, NP Muránska planina a CHKO Cerová vrchovina v súlade s prehodnocovaním chránených území*“ (2013-2016).

- Územia NP Veľká Fatra sa do značnej miery prekrýva (hranice však nie sú totožné) s územím európskeho významu SKUEV 0238 Veľká Fatra a chráneným vtáčím územím SKCHVÚ 033 Veľká Fatra. Žiadne z nich nemá schválený program starostlivosti.
- Vypracovať by sa mal komplexný dokument, ktorý by riešil územie NP, ÚEV aj CHVÚ. V optimálnom prípade by malo dôjsť aj k úprave hraníc národného parku a jeho ochranného pásma, aj s cieľom odstránenia diskrepancií s hranicami územia SKCHVÚ 033 Veľká Fatra, prípadne to riešiť vyhlásením prírodného parku na časti SKUEV 0238 Veľká Fatra a SKCHVÚ 033 Veľká Fatra ktoré nie sú zahrnuté do NP.
- V rámci schválenej zonácie NP uplatniť tento prístup:
 - Zóna A - prísne chránené územie. Ochrana prírodných procesov, výskum, poznávanie, turizmus. V tejto súvislosti bude nevyhnutná pravidelná údržba turistických a vybraných lesníckych chodníkov a turistických zariadení, v prípade preukázania potreby vybudovanie nových.
 - Zóna B - dočasne aktívne manažované územie, územia s biotopmi, kde je z pohľadu ich súčasného stavu možné a potrebné uplatniť dočasne špecifický manažment, ktorého cieľom je zlepšenie stavu biotopov. Pri lesných biotopoch ide o zlepšenie drevinového zloženia porastov prostredníctvom znižovania nadnormálne zastúpenej dreviny/drevín, odstránenia nepôvodných drevín, podporu prirodzeného zmladenia či zlepšenie štruktúry porastov. Nemá ísť o bežné obhospodarovanie lesných porastov, ale presne účelové zásahy (regulačné, rekonštrukčné alebo asanačné) sledujúce stanovený cieľ. Cieľom zásahov by malo byť „sprírodnenie“ tejto zóny z čoho vyplýva, že deficitné prírodné štruktúry by nemali byť zo zóny odstraňované (napr. suché alebo vyvrátené stromy, vetrové polomy, deficitne zastúpené dreviny....). Zásahy môžu byť jednorazové alebo opakované. V horizonte maximálne do 30 rokov budú tieto územia preklasifikované na prísne chránené územie a preradené do zóny A. Zóna je rozdelená na podzóny B1, B2, prostredníctvom ktorých by bol časovo odstupňovaný prechod podzóny do zóny A na 10 resp. 30 rokov. Udržiavať v dobrom stave lesné cesty, s výnimkou tých, ktoré nie sú potrebné pre menežment lesov alebo turizmus. Vypracovať postupy hodnotiace efektivitu zásahov z pohľadu cieľov starostlivosti. Podpora mäkkého turizmu udržiavaním a dobudovaním infraštruktúry.
 - Zóna C - trvalo aktívne manažované územia, ktorých cieľom je zachovanie a zlepšenie stavu biotopov prostredníctvom aktívneho manažmentu, a územia, kde sa ciele ochrany dosahujú aktívnym obhospodarovaním. V prípade lesných ekosystémov ide o účelové obhospodarovanie s cieľom zachovať alebo zlepšiť stav lesných biotopov. Zvyčajne pôjde o extenzívne obhospodarovanie prírode blízkymi spôsobmi. Môže ísť však aj o uplatňovanie úplne špecifického „ochranárskeho“ manažmentu v súlade s programami. V prípade nelesných typov biotopov by cieľom ochrany malo byť zachovanie alebo zlepšenie ich stavu. Je to možné dosiahnuť prostredníctvom primeraného ekologického poľnohospodárskeho obhospodarovania pozemkov (kosenie, pastva) alebo účelovými systematickými zásahmi, v tých prípadoch, keď sa primerané poľnohospodárske využívanie nedarí alebo nedá zabezpečiť. Správa NP by mala aktívne vyhľadávať dostupné zdroje na podporu miestnych poľnohospodárov a byť nápomocný pri ich administrovaní v prípade potreby. Rovnako by mal vyvinúť úsilie na zjednodušenie administratívy vyplývajúcej zo zákona o ochrane prírody a krajiny pri obhospodarovaní pozemkov v súlade s cieľmi NP. Tak ako v iných zónach aj tu by mal byť podporovaný mäkký turizmus a rekreácia.
 - Zóna D – územia intenzívne využívané človekom, kde musí byť režim nastavený tak, aby sa čo najmenej komplikoval život miestnych obyvateľov, bežná prevádzka obcí, obnova a údržba objektov či zariadení.
- V ochrannom pásme NP by sa mali uplatňovať tieto zásady:
 - OP nie je chránené územie (nerealizuje sa tu ochrana „in situ“), je to „len“ územie, ktoré slúži na podporu CHÚ. Cieľom OP je zmiernovať a minimalizovať negatívne vonkajšie vplyvy na CHÚ. OP nemá nahrádzať územnú ochranu. Ak je potrebné územie chrániť, má sa tam vyhlásiť niektorá z kategórií maloplošných chránených území.

- Z pohľadu efektivity je potrebné uplatniť aj zásadu minimálnosti. Ochrana prírody by tu mala odborne vstupovať iba do tých zámeroch, ktoré by mohli priamo či nepriamo ovplyvniť národný park a predmety jeho ochrany. Ochranné pásmo by sa malo vyhlásovať ako minimálne, čo do veľkosti alebo obmedzenia života a hospodárskej činnosti v OP (nevyhnutne potrebné).
- Program starostlivosti by mal byť vytvorený na participatívnom prístupe, podobne ako v prípade vypracovania Stratégie rozvoja NP Veľká Fatra (bod II.)

6. NP Veľká Fatra – súčasť prepojenej siete chránených území

- Ani dobre spravovaný a manažovaný národný park nám neumožní zachovať biodiverzitu, ak to bude izolované chránené územie bez prepojenia na okolité CHÚ. Preto je nevyhnutné, **aby bol NP prepojený s okolitými veľkoplošnými a maloplošnými a CHÚ biokoridormi** (resp. nášľapnými kameňmi). Je to mimoriadne dôležité napríklad aj pri záchrane hlucháňa hôrneho alebo pre veľké šelmy.
- Hlavným nástrojom na zabezpečenie konektivity by mal byť územný systém ekologickej stability (ÚSES) a to na všetkých úrovniach. Na toto by mala byť zameraná aj významná časť práce v územnej pôsobnosti Správy NP mimo územia NP a jeho ochranného pásma.

7. Zlepšenie správy a manažmentu územia CHÚ

- Všade, kde je to možné **zapojiť vlastníkov/užívateľov poľnohospodárskych pozemkov do primeranej starostlivosti o nelesné biotopy.**
- **Zabezpečiť realizáciu aktívnych manažmentových opatrení** v NP (tam kde je to potrebné pre ciele NP, manažment by mal byť definovaný v programe starostlivosti), pravidelne monitorovať a vyhodnocovať jeho dopady na ochranu biodiverzity v NP.
- Je urgentne potrebné realizovať **aktívne lesnícke menežmetové opatrenia zadané programom záchrany hlucháňa hôrneho.** Na území NP Veľká Fatra sa vyskytuje časť jeho jadrovej populácie v SR.

8. Manažment návštevnosti a turizmu

- Aktívny manažment návštevnosti a turizmu je jednou zo základných úloh správcov NP a mal by byť predmetom aj ich každodennej práce. **Základné rámce by mala stanoviť stratégia rozvoja NP.**
- Doplnkovým cieľom NP je ich využitie za účelom rekreácie, vzdelávania, turizmu a športu. Návštevníci prostredníctvom osobného zážitku lepšie chápu význam NP, čo prispieva k získaniu širšej verejnej podpory pre ciele ochrany prírody. Návštevnosť chránených území je často významná aj z pohľadu rozvoja lokálnej ekonomiky a môže byť aj zdrojom významných príjmov pre správy NP. **Je nevyhnutné v krátkodobom horizonte novelizovať návštevný poriadok NP.**
- Na druhej strane rozvoj masového turizmu a turistického priemyslu, môže viesť k poškodeniu a degradácii CHÚ a negatívne pôsobí aj na výskyt a prežívanie niektorých druhov v území.
- Nájdenie rovnováhy je často ťažké, preto by návštevnosť mala byť predmetom pravidelného monitoringu a flexibilného riadenia. V poslednom období sa rozvíja koncept prírodného turizmu¹, ktorý by mohol tvoriť dobrý základ pre rozvoj turizmu v chránených územiach.

9. Finančná stabilita NP

- Vytvoriť podmienky pre dlhodobú finančnú stabilitu. NP Zabezpečiť dostatok finančných zdrojov na hlavné aktivity Správy NP. Vytvoriť mechanizmy pre adekvátne finančné zabezpečenie a efektívne spravovanie NP.
- NP musí rozvíjať aktivity generujúce mimorozpočtové príjmy. Je tu priestor na široké spektrum rôznych spôsobov financovania správy NP, od poskytovania rôznych služieb (napr. v mäkkom

¹ <https://prirodnyturizmus.sk/>

cestovnom ruchu), zavedenie špeciálnych poplatkov (poplatok za prenocovanie, poplatok za použitie horských dopravných zariadení, poplatok za vjazd autom...) až po získanie zdrojov za trhovo uplatniteľné ekosystémové služby, ktoré NP poskytuje. Bude nevyhnuté hľadať a vytvárať modely spolupráce s rozhodujúcimi partnermi (neštátni vlastníci pozemkov, obce, VÚC, Regionálne rozvojové agentúry, podnikatelia v CR...) tak, aby bol benefit z existencie NP spravodlivo rozdeľovaný a zabezpečoval aj zachovanie a zlepšenie ochrany prírody v území. Vyberania vstupného do národného parku realizovať len na základe spoločnej dohody s obcami a vlastníkmi pozemkov tak, aby bol jeho výnos spravodlivo rozdeľovaný, resp. po vzájomnej dohode investovaný do budovania, zlepšenia alebo rekonštrukcie turistickej a rekreačne infraštruktúry.

- Aplikovať odporúčania a nápady uvedené v dokumente „*Národné parky pre 21. storočie*“

10. Personálne plánovanie

- Zabezpečiť dostatočné personálne kapacity na fungovanie NP.
- Zabezpečiť primerané ohodnotenie a pracovné podmienky pre pracovníkov.
- Dopracovať systém personálneho plánovania a odborného rastu pracovníkov. Vypracovať a realizovať plány rozvoja a vzdelávania ľudských zdrojov.
- Doriešenie postavenia dobrovoľnej stráže prírody tak, aby plnú kompetenciu nad jej výkonom na území NP a jej OP mala Správa NP

11. Monitoring a výskum

- Zlepšiť výskum a monitoring.
- Výskum zamerať aj na **možnosti spoločenského a ekonomického rozvoja v NP a jeho ich okolí bez toho**, aby došlo k degradácii chránených hodnôt. Príspevok chránených území k regionálnemu rozvoju môže byť často oveľa vyšší, ako hospodárske využívanie daného územia. Zatiaľ to preukazujú však hlavne štúdie zo zahraničia.

12. Edukácia a environmentálna výchova

- **Dopracovať, rozvíjať a podporovať systém environmentálnej výchovy a vzdelávania vo všetkých oblastiach spoločenského života.**

Spracoval: Ing. Marián Jasík

